

Branka Boban, Demokratski nacionalizam Stjepana Radića, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1998., str. 384.

Knjiga »Demokratski nacionalizam Stjepana Radića« doktorska je disertacija Branke Boban obranjena prošle godine na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Već sama ta činjenica nuka na studiozan pristup problematici, upotrebu znanstvene metodologije i stanoviti doprinos hrvatskoj historiografiji koja, bez obzira na značaj Radića kao političara i publicista, sve do danas, nema značajnijih monografskih radova o pojedinim aspektima njegova života i rada (izuzetak su samo radovi Zvonimira Kulundžića, ali on sa službenim, institucionalno organiziranim povjesničarima, ionako nije imao dodirnih točaka – osim kada se s njima sukobljavao). Ovim radom, dakako, nisu popunjene sve praznine koje su tijekom prošlih desetljeća samo rijetki pojedinci sustavno popunjavali. Autorica je rekonstruirala Radićeva idejna polazišta tako da je ukazala na izvorišta njegove ideologije koja je s vremenom dovala sve jasnije konture i, uoči Prvog svjetskog rata, predstavljala dovršenu i uglavnom konzistentnu cjelinu. Najvjerojatnije zbog toga istraživanjem nije obuhvaćeno Radićevo djelovanje nakon 1914. godine. Do te godine permanentno prisutne ambicije da se teoretski osmisle kako osobne političke pozicije, tako i programatska načela HPSS-a Radić je podredio izravnom političkom angažmanu na ozbiljenju do tada već izgrađenih globalnih političkih ciljeva: afirmaciji seljaštva, demokratizaciji, nacionalnoj emancipaciji...

Knjiga sadrži pet poglavlja i nadasve instruktivan popis izvora, građe i literature bez kojih, nema sumnje, iole ozbiljnije istraživanje o bilo kojem aspektu djelovanja S. Radića nije niti moguće.

Prvo poglavlje nosi naziv »Izgradnja temeljnih pogleda na svijet i politiku (1885.–1900.)«. Na tom mjestu, nakon što su prikazane opće prilike u Hrvatskoj na prijelazu stoljeća, autorica prati Radićevo intelektualno sazrijevanje kao učenika, a kasnije i zagrebačkog, praškog i pariškog studenta. Biografski podaci stavljeni su u prvi plan, i to s pravom, jer su Radićevo socijalno podrijetlo, obiteljski odgoj, prva politička iskustva i kontakti s najprominentnijim ljudima hrvatske političke i kulturne scene onog doba bitno pridonijeli oblikovanju njegove osobnosti koja se, s obzirom na to da je spoznaja sinteza objektivnog i subjektivnog, morala, barem djelomice, reflektirati i na planu osmišljavanja idejnih polazišta kao pretpostavki sustavnog i kontinuiranog političkog djelovanja.

U drugom poglavlju prati se Radićevo poimanje naroda, nacija i demokracije u razdoblju između 1900. i 1905. godine. Poseban naglasak stavljen je na utjecaj na Radića čeških i francuskih filozofa, sociologa i povjesničara, literature koju je koristio za vrijeme studija, a određeni prostor zauzimaju i njegova zapažanja o aktualnim političkim prilikama onog doba. Na istom mjestu može se pratiti i Radićeva sukcesivna transformacija od jugoslavizma prema austroslavizmu, te idejno razilaženje s pravašima i narodnjacima koje će potkraj 1904. godine dovesti do osnivanja Hrvatske pučke seljačke stranke.

U sljedećem poglavlju dominira analiza Radićevih znanstveno-stručnih radova. Radić je kao političar po vokaciji, a to znači pragmatičar, vodio računa o tome da stupanj analitičnosti i način eksplikacije pojedinih teza prilagodi stupnju obrazovanosti onih kojima se u danom trenutku želi obratiti. Unatoč tome, upozorava autorica, i pri ocjeni njegovih kompleksnijih i ambicioznije pisanih radova treba respektirati činjenicu da »Radić nije imao ni mogućnosti ni vremena ni volje posvetiti se znanstvenim istraživanjima, ali je mislio kako je za hrvatsku javnost korisno da joj prenese rezultate teorijskih razmatranja i znanstvenih istraživanja o povijesnom razvoju europskih država i naroda, ideja i pokreta koji su ondje nastajali i razvijali se te imali sve većeg od-

jeka u Hrvatskoj«. Interpretacija pojedinih radova, u kojima je, po mom sudu, izostala svestranija kritička valorizacija, obuhvaća knjige »Današnja financijska znanost«, »Moderna kolonizacija i Slaveni«, »Savremena Evropa ili karakteristika evropskih država i naroda« kao i neke druge, opsegom manje radove objavljene u stručnim publikacijama.

U četvrtom poglavlju kronološki se daje pregled važnijih političkih događaja od osnivanja HPSS-a do izbijanja Prvog svjetskog rata, kao i način Radićevog djelovanja u tom razdoblju. U prvoj fazi tog perioda (1904.–1908.) autorica knjige Radićevu aktivnost ponajprije vidi u popularizaciji i objašnjavanju osnovnih programatskih načela HPSS-a. Od 1908. do 1910. godine središnji politički događaji, koji Radića primoravaju da rekapitulira svoj odnos naspram Austro-Ugarske, južnoslavenskih integrativnih procesa i mnoštva drugih relevantnih političkih pitanja, bili su aneksija Bosne i Hercegovine i »veleizdajnički proces«. Od 1910. godine do izbijanja Prvog svjetskog rata Radić je sustavno djelovao u Saboru Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Po autoričinom mišljenju, upravo djelovanje u Saboru »dalo mu je mogućnost usporedbe vlastitih shvaćanja i argumenata s onima drugih zastupnika. U Saboru je na neposredniji i ozbiljniji način ušao u svijet tzv. realpolitike, svakodnevnih odnosa između političkih stranaka i ličnosti, u kojem su bitne sposobnosti kontaktiranja s ljudima, procjene njihova načina razmišljanja i motiva, kao i brzina i promišljenost reagiranja.«

U posljednjem, petom poglavlju, iznoseći osnovne teze sadržane u knjizi »Hrvatski politički katekizam za svjetsku, slavensku i hrvatsku politiku«, autorica piše o Radićevu poimanju međunarodnih odnosa, te o tome kako se ti odnosi nužno reflektiraju na male narode koji ih, doduše, nisu u stanju bitnije korigirati, ali boljom međusobnom suradnjom, upornošću i primjerenom strategijom mogu barem pridonijeti zaštiti nekih svojih vitalnih interesa.

Ukratko iznijeti sadržaj knjige »Demokratski nacionalizam Stjepana Radića«, knjige koja je faktografski i interpretativno znatno bogatija, vjerujem da će zainteresirati i one kojima povijest nije struka. Uza sve komplimente koje knjiga neosporno zaslužuje, treba spomenuti i neka, po mom mišljenju, problematična rješenja. Ona se ne odnose na ono što je napisano, nego na ono što nije napisano, a možda je trebalo napisati. Naime, već sam naslov knjige, za koji nisam siguran da bi naišao na opće odobravanje znanstvenika humanističke provenijencije, upućivao je na stanoviti pomak od klasičnog historiografskog pristupa istraživanju. Takva očekivanja, nažalost, nisu se u potpunosti ostvarila. Interdisciplinarni pristup radu, doduše, nije upitan, ali je izostala komparativna analiza zasnovana na recentnim sociološkim radovima bez kojih se teško može meritorno raspravljati o demokraciji, nacionalizmu, socijalnoj državi..., ključnim kategorijama Radićevog ideološkog sustava. Umjesto priželjkivane konstrukcije, knjigu karakterizira minuciozna rekonstrukcija Radićevog vrijednosnog sustava. Uostalom, možda je to i bio cilj ovog rada? O tome možemo samo nagađati jer knjiga ne sadrži predgovor, mjesto na kojem autori obično pobliže ekspliciraju pristup zadanoj problematici.

Borislav Bijelić